

Nr 630.

Av herr **Ohlin m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 176, angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område under senare delen av produktionsåret 1951/52.*

Förra vårens beslut om prissättningen på jordbrukets produkter begränsades till att gälla tiden 1 september—31 december 1951. Anledningen härtill var bland annat att man förutsåg en väsentlig höjning av arbetskostnadsposten efter avtalsuppgörelsen med lantarbetarna vid årsskiftet. Kungl. Maj:t har nu i proposition nr 176 förelagt riksdagen de uppgörelser, som träffats den 10 januari och den 15 mars för återstående delen av nu löpande regleringsår.

Givetvis är det i flera olika avseenden olägligt att behöva fatta beslut om prisförändringar på jordbrukets produkter vid en tidpunkt, då två tredjedelar av regleringsåret gått till ända och betydligt mer än hälften av jordbrukets produkter redan avyttrats. Den nu föreliggande propositionen med dess förslag till stora retroaktiva utbetalningar belyser detta på ett markant sätt. Vi vilja starkt understryka, att en annan ordning i fortsättningen måste eftersträvas.

Uppgörelsen våren 1951.

I proposition nr 207 vid 1951 års riksdag framhölls starkt att man borde minska mjölk- och äggproduktionen. Å andra sidan ville man stimulera produktionen av spannmål, fläsk och kött. Såväl det internationella prisläget som utrymmet på vår egen livsmedelsmarknad ansågs motivera detta. Resultatet blev, att man väsentligt höjde de vegetabiliska produkternas pris, under det att mjölk- och äggpriserna förblevo i det närmaste oförändrade. Samtidigt fördyrades produktionskostnaderna på dessa sistnämnda produkter genom väsentligt höjda foderpriser.

Från folkpartiets sida framfördes vissa ändringsförslag i motionerna I:505 och II:640. Å ena sidan erkändes, att marknadsbedömningen i huvudsak var riktig, samtidigt som vi å andra sidan gjorde gällande, att den föreslagna prissättningen alltför starkt skulle missgynna flertalet mindre jordbrukare, som i huvudsak äro beroende av ägg- och mjölkproduktionen och som utgöra mer än hälften av jordbrukarna i landet. Vi framhöllo vidare, att denna olägenhet icke kunde avhjälpas genom det nya förslag till regionala clearingbidrag för mjölk som innefattades i propositionen. Detta förslag skulle enligt vår mening bli för besvärligt i tillämpningen samtidigt som det måste betraktas som alldeles otillräckligt. Då vi inte ansågo det troligt att man i riksdagens slutskede skulle kunna få en direkt ändring till stånd i den träffade uppgörelsen, yrkades i motionen,

”att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en skyndsamt utredning av problemet huru man bäst skall kunna åstadkomma en sådan differentiering av mjölkpriset, att i första hand de mindre jordbruken, som på grund av naturliga förutsättningar äro särskilt beroende av mjölkproduktionen, kunna erhålla en rättvis andel av kompensationen för de höjda arbetskostnaderna utan att en nödvändig anpassning av mjölkproduktionen till marknadsläget äventyras samt att vad i denna motion anförts måtte beaktas vid utredningen.”

Några tekniska eller andra med uppgörelsen sammanhängande skäl kunde inte åberopas mot ett bifall till folkpartiets yrkande.

Produktions- och konsumtionsutveckling.

Vad som hänt beträffande produktion och konsumtion av jordbruksprodukter sedan förra vårens uppgörelse träffades gör det knappast möjligt att draga några bestämda slutsatser om riktigheten av de prognoser, som då ställdes. En relativt stor ökning av vårvetearealen, uppgående till nära 20 000 hektar, visar att den genomförda prishöjningen på brödsäd gynnsamt påverkat produktionsinriktningen. Att försäljningssumman för vegetabiliska produkter trots detta nu redovisas med ett belopp, som är 117,7 milj. kr. lägre än som beräknades i vårkalkylen, beror på väderleksförhållanden och växtsjukdomar. Ur detta förhållande kunna därför inga bestämda slutsatser dragas för framtiden. Då säger den minskade försäljningssumman för animalieprodukter mera. Denna minskning uppgår till 51,8 milj. kr. om förändringen i kreaturskapitalet medräknas. Det är troligt, att de höjda kraftfoderpriserna och de förändrade prisrelationerna försett mjölkproduktionen i ett sämre läge än som var nödvändigt.

Enligt vår mening bör man i medvetande om alla prognosers osäkerhet akta sig för alltför hårda ingrepp när det gäller att påverka jordbruksproduktionens traditionella och erfarenhetsmässigt grundade inriktning. Att en dylik ståndpunkt är riktig i fråga om den stora massan av mindre jordbruk, kan det knappast råda något tvivel om. För det mera kommersiellt betonade storbruket, för vars innehavare även mindre prisförändringar avsevärt påverka det slutliga driftresultatet, behövas inte heller så stora förskjutningar i de inbördes prisrelationerna för att åstadkomma en viss anpassning av driften. Utvecklingen av oljeväxtodlingen under de sista åren visar, att man i detta avseende lätt kan skjuta över målet.

Att de höjda priserna på jordbruksprodukter utlöst ett visst köpmotstånd framgår av sifferuppgifterna på s. 17 i propositionen. Särskilt värt beaktande är att smörkonsumtionen per capita det senaste året minskats med 1,8 kg eller 13 procent och att margarinkonsumtionen ökats mindre än smörförbrukningen minskats eller 1,4 kg. Till dessa siffror vilja vi framföra den kompletterande synpunkten, att även en höjning av priserna å brödspannmål och andra vegetabilieprodukter och därmed följande fördyring av brödet kan leda till en minskad förbrukning av smör, ägg och dyrare charkuterivaror. Det ligger i sakens natur,

att om den samlade livsmedelskostnaden utlöser besparingsåtgärder på livsmedelskontot, så gå dessa i huvudsak ut över de animaliska produkter vilkas avsättning är ett huvudintresse för det mindre jordbruket.

Totalkalkylen och inkomstfördelningen.

En fråga, som i flera olika avseenden måste ägnas ökad uppmärksamhet, är de beräkningar varpå jordbruksuppgörelsen grundas. Upptäckten förra hösten av ett fel i arbetskraftsredovisningens volym på ca 80 milj. manstimmar, motsvarande omkring 175 milj. kr., väckte berättigat uppseende. Även efter de justeringar, som då gjordes, och den kontroll, som arbetskostnadsberäkningarna underkastades, förklara kalkylsakkunniga, att man fortfarande rör sig med en felmarginal, som kan uppgå till *100 milj. kr. åt vardera hållet*. Att felmarginalen i pengar räknat växer med stigande timlöner är självklart. Också beträffande andra poster föreligger osäkerhet i beräkningarna. Även om man accepterar de principiella utgångspunkterna för jordbrukskalkylens uppgörande, kan man alltså inte med säkerhet undvika att fel på många tiotal milj. kronor uppstår. Det finnes därför enligt vår mening ingen anledning att vid prissättningen frångå vad som i enskilda fall kan bedömas som rimligt och rättvist endast för att få en formellt exakt balansering när dennas riktighet ej kan garanteras; vi kunna i detta avseende helt instämma i följande principiella deklaration av chefen för jordbruksdepartementet på s. 34 i den föreliggande propositionen:

Genom att prisregleringen helt baserats på kalkylerna har man vidare kommit att eftersträva en exakthet i regleringen, som på grund av de föreliggande felmarginalerna i verkligheten blott blivit skenbar men som det oaktat medfört en betydande och ur flera synpunkter mindre lämplig bundenhet.

Vi dela uppfattningen att på totalkalkylen inte kan grundas en exakt ekonomisk avvägning emellan olika samhällsgrupper. En viss rörelsefrihet för jordbrukspolitiken inom de uppställda principernas ram bör utan tvivel finnas.

Vid den inkomstavvägning jordbrukspolitiken ställes inför måste, såsom från folkpartiets sida många gånger framhållits, även inkomstfördelningen inom jordbruksbefolkningen beaktas. Den som eftersträvar en rättvis avvägning mellan producent- och konsumentgrupperna kan knappast lämna oegentligheter i inkomstfördelningen inom jordbrukargruppen på hundratals miljoner kronor obeaktade. Men det ligger i sakens natur, att även i detta fall kalkylerna utgöra endast en — ehuru viktig — vägledning och att verkningarna på produktionens inriktning måste beaktas.

Här föreliggande problem har funnits under hela den tid man försökt att styra jordbrukspriserna genom statliga ingrepp. Det har emellertid fått ökad tyngd allteftersom de beräknade timlönerna stigit. Den tekniska rationaliseringen har minskat behovet av mänsklig arbetskraft mera i växtodlingen än i animalieproduktionen och mera vid de större jordbruken än vid de mindre. Även detta bidrar till att man mera än förr måste beakta fördelningen av de inkomster,

som skola utgöra kompensation för höjda löner. Inte minst den sista uppgörelsen med dess höjning av lönerna med ca 50 öre i timmen måste enligt vår mening leda till en grundlig omprövning av allt som hör samman med fördelningen av jordbrukets inkomster.

En ingående analys av jordbrukskalkylen från denna synpunkt kan inte här presteras. Vi få nöja oss med att belysa själva problemställningen. Enligt den ursprungliga prognoskalkylen för löpande regleringsår beräknas skörden av höst-vete till 2 500 kronor per hektar. Inklusive den kommande höstens prisstegring höjes vetepriset under loppet av 2 år med 23 öre per kg eller från ca 30 till 53 kronor per dt, vilket ger en inkomstökning av 575 kronor per hektar. På slättbygdernas bättre jordar kunna givetvis både skörden och inkomsthöjningen bli väsentligt större. Enligt samma prognoskalkyl är medelavkastningen per ko knappt 3 000 kg mjölk per år. Om man räknar med att det behövs sammanlagt en hektar av vall, blandsäd och rotfrukter i vissa proportioner samt därutöver någon betesmark för att få erforderlig mängd foder till en ko, skulle 5 öres höjning av mjölkpriset ge 150 kronor per hektar. Ingen lär emellertid vilja bestrida, att det går åt betydligt mera arbetskraft för en hektars foderodling av angivet slag jämte skötseln av en ko samt andel i alla de allmänna arbeten, som måste medräknas, än vad som åtgår för odlingen av en hektar vete. De senaste två årens och nu föreslagna prisjusteringar måste alltså leda till att den redan förut alltför stora snedbelastningen i jordbrukets inkomstfördelning ytterligare ökas. Kraftfoderprisernas höjning kan befaras minska avkastningen per ko, varigenom en del av de begränsade prishöjningarna på mjölk uppväges. För äggproducenterna har lönsamhetens utveckling under de sista två åren varit otillfredsställande.

Vi vilja även erinra om att det mindre jordbruket köper betydande mängder spannmål. Höjt pris på foderspannmål leder därför till ökade utgifter för det mindre jordbruket och ökade inkomster för de större jordbruken utan att detta redovisas i jordbrukets totalkalkyl.

Om man såsom nu sker på jordbrukskalkylens omkostnadssida tillgodoskriver den stora gruppen av mindre jordbrukare en "lönehöjning" av 50 öre i timmen, men denna ökade inkomst på grund av prissättningen endast delvis tillfaller dessa, så blir resultatet obestridligt att de mest gynnade jordbruken i form av höjda företagervinster kunna inhösta en del av de belopp, som uttagits av konsumenterna för att höja jordbrukarnas arbetsinkomst. Det måste i det långa loppet bli mycket svårare att hos konsumenterna vinna förståelse för vår jordbrukspolitik om dessa orättvisor inte i möjlig mån undanröjas.

Förslag till justering av inkomstfördelningen.

Enligt de två uppgörelser, som i proposition nr 176 nu redovisas inför riksdagen, föreligger ett underskott i jordbrukets totalkalkyl för tiden 1 januari—31 augusti på sammanlagt 422 milj. kronor. Härav uttagas 136 milj. i höjda priser, 245,5 milj. tillförs i form av subventioner och 41 milj. lämnas oreglerade.

Sammanlagt belöpa sig 52 milj. på vegetabilieprodukter och 329 milj. på animalier. Om man skulle betrakta denna deluppgörelse isolerad kan utan reservation konstateras, att animalieproduktionen som helhet tagen fått vad som rimligen kan begäras av den samlade inkomstsumman. Men uppgörelsen kan naturligtvis inte bedömas på det sättet. Den måste ställas i relation till vad som beslutades förra våren och till den inkomstfördelning, som fanns dessförinnan, samt till de i stort sett redan kända beslut, som komma att fattas för tiden efter den 1 september. Om så sker finns det enligt vår mening fullgoda skäl till vissa justeringar.

Det förslag till leveranstillägg av 5 öre per kg för den mjölmängd mellan 4 000 till 10 000 kg, som framlägges i propositionen, kan från vår sida hälsas med tillfredsställelse. Som vi redan nämnt begärde folkpartiet i motion förra våren en utredning om hur man skulle kunna differentiera mjölkpriset till förmån för de mindre leverantörerna på ett enklare och effektivare sätt än som då beslutades. Redan när det nuvarande producentbidraget infördes, framhölls för övrigt från vår sida, att det gav för litet åt de mindre jordbrukare, som hade leveranser av den nu föreslagna storleksordningen. Givetvis hade det funnits ökade möjligheter att i god tid under innevarande år genomföra denna förbättring av pristillägget om man i fjol våras accepterat folkpartiets utredningsförslag. Regeringen föreslås nu att det nya leveranstillägget skall utgå endast för 6 månader, under det att de föreslagna arealbidragen, fläskpremierna och det allmänna mjölkpristillägget skola utbetalas för 12 månader. De geografiska clearingsbidragen anföras som hinder för en utbetalning av det föreslagna tillägget för hela regleringsåret. Enligt vår mening är detta ej ett tillräckligt tungt vägande skäl mot att mjölkpristillägget utbetalas från regleringsårets början för den av Kungl. Maj:t föreslagna mjölmängden.

En viss grupp jordbrukares läge synes i propositionen ha förbisetts. Det gäller dem som trots att de ej ha över 10 hektar åker förlorat producentbidraget i enlighet med gällande regler. Enligt förslaget skola 5 öre per kg utgå för en mjölmängd, som ligger högre än den kvantitet varpå det gamla producentbidraget utgår. Detta är enligt vår mening riktigt. För de mindre jordbrukare, som inte längre få något producentbidrag, måste det te sig orimligt, att det nya bidraget inte utgår även för den mjölkkvantitet på 4 000 kg, som ligger i botten. Starka skäl tala enligt vår mening för bifall till den i januari väckta motionen II:422 av hr Andersson i Långviksmon, som innebär att även de jordbrukare, som tillträtt brukningsdelar med mindre än 10 hektar åker efter 1948, skola erhålla producentbidrag. Därest riksdagen inte skulle vilja bifalla denna motion, bör i varje fall det nya bidraget för dessa jordbruks del utgå på hela mjölmängden upp till 10 000 kg.

Ett betydande antal mindre jordbrukare är till ej oväsentlig grad för sin inkomst beroende av *äggproduktionen*. Att de medelpriser, som nu ställas i utsikt, ej kunna giva äggproducenterna någon större compensation för höjda arbetskostnader torde vara ställt utom allt tvivel. Om priset lämnas fritt och ägghan-

delsorganisationen lämnas erforderlig frihet att utnyttja marknaden, kan emellertid ingenting mera göras åt den sidan av saken. Däremot finns det anledning överväga om det kan vara rimligt att upprätthålla hela den prisstegring på standardiserad hönsfoderblandning, som under de två senaste åren genomförts. Det vore enligt vår mening befogat att tills vidare sänka detta pris, så att minutpriset per hel säck i varje fall inte överstiger 42 öre per kg. Vi föreslå därför att riksdagen uttalar sig härför.

Det i propositionen framlagda förslaget om ett retroaktivt bidrag av 150 kronor per hektar för 1951 års veteareal är i den form det fått enligt vår mening ej tillräckligt motiverat. Under tioårsperioden 1939—1949 höjdes vetepriset med sammanlagt 12 kronor eller från 18 till 30 kronor per dt. Även i samband med de svåra missväxtåren 1940 och 1941 voro prishöjningarna trots krig och avspärrning mycket måttliga. Ändå infördes ett förmalningsbidrag för att sänka konsumentpriset, som under några år belastade statskassan med sammanlagt hundratal miljoner. Enligt vad som nu beslutats eller förebådats höjes priset på höstvete med inte mindre än 23 kronor under loppet av två år. Denna åtgärd står i särklass när det gäller prissättning på svenska lantbruksprodukter. Den definitiva bedömningen av vetepriset får ju ske i samband med riksdagens ständpunktstagande till prissättningen för nästa regleringsår. Den kan emellertid inte lämnas ur sikte när man bedömer de nu föreslagna arealbidragen.

Om händelser som företagarna inte kunna förutse och/eller förebygga orsaka förluster av en storleksordning som går utöver normal företagarrisk, finnes det enligt vår mening anledning pröva om inte medborgarna gemensamt i en eller annan form kunna bära en del av denna förlust. Å andra sidan torde det under alla förhållanden bliva nödvändigt att pröva dylika frågor från fall till fall. I partimotioner från folkpartiet vid höstriksdagen 1951, I:522 och II:664, föreslogs i enlighet härmed en kompensation i form av avskrivningslån åt de jordbrukare, vilkas veteodling drabbats av svartrost. Detta avvisades tyvärr av jordbruksutskottet och riksdagen, som i stället godkände jordbruksministrernas för veteodlarna mindre fördelaktiga förslag. Vi anse alltjämt befogat att en viss kompensation ges åt dem, som drabbats av förluster på grund av svartrostens härjningar. Detta kan emellertid inte på något sätt motivera att vid sidan om de stora prishöjningarna på vete med hänvisning till svartrosten "kompensation" ges även åt dem, som inte drabbats av någon förlust. Man skapar genom detta förfarande också en betydande orättvisa gentemot rågodlarna, som inget bidrag skulle erhålla.

Såsom saken nu ligger till vilja vi därför föreslå dels att bidragen begränsas till de jordbrukare, vilkas veteodling drabbats av svartrost, och dels att de för dessa höjas till 250 kronor per hektar. Dessa få därigenom en något högre kompensation än regeringen föreslagit, under det att de medel, som enligt vårt förslag komma att sparas, kunna användas på ett mera rättvist sätt än enligt departementschefens förslag. Angående utbetalningen anse vi att denna bör kunna ske genom lantbruksnämnderna efter ansökan från vederbörande lantbrukare. Man

bör kunna nöja sig med ett enkelt intyg, att svartrostskada förelegat och minskat skörden med minst 30 procent, och behandla ansökningarna schematiskt. Även om någon extra arbetskraft skulle behövas vid lantbruksnämnderna inom de län, som varit hårdast drabbade av svartrost, så är den av oss föreslagna utvägen enligt vår mening ändå att föredraga.

Även regeringens förslag om utbetalandet av 30 kronor för varje gödsvin av minst 60 kg slaktvikt, räknat från den 1 september i fjol, bör enligt vår mening givas en avvägning, som bättre tillgodoser rättvisekraven. Anmärkas kan också att till de verkligt stora producenterna av gödsvin höra en del stora kommunala eller kooperativa svingårdar. Att utbetala retroaktiva pristillägg, som i vissa fall uppgå till flera tiotusental kronor, kan knappast försvaras. Den gren av svinskötseln däremot, som kräver mest arbete och en betydande personlig skicklighet, är smågrisproduktionen. Denna får emellertid ingenting av de retroaktiva bidragen. Däremot har det visat sig att en ej oväsentlig del av de framåtsyftande svinpremierna överföres till smågrisproducenterna via den fria prisbildningen på smågrisar. Däremot finnes inget att anmärka.

Även om de retroaktiva pristilläggen principiellt sett kunna väcka betänkligheter, anse vi emellertid inte att rättelse kan ske genom att enbart denna del av förslaget slopas. Det finns många mindre producenter, som köpa smågrisar på våren och leverera sina slaktsvin under hösten. En uteslutning av de retroaktiva tilläggen skulle särskilt starkt missgynna dessa. Det från olika synpunkter mest rättvisa torde därför enligt vår mening vara att man accepterar retroaktiviteten men begränsar bidragen till ett antal av högst 20 gödsvin.

I detta sammanhang finnes anledning observera de lantbrukare, som drabbats av förluster genom mul- och klövsjuka. Visserligen ha de enligt verkställd värdering fått ersättning för de nedslaktade djuren, men därvid har hänsyn inte kunnat tagas till den retroaktiva ersättning, som nu skall utbetalas. Under normala förhållanden skulle de ha erhållit denna ersättning i den mån som deras gödsvin uppnått 60 kg vikt. Det vore enligt vår mening rimligt att också dessa lantbrukare finge 30 kronor per styck för varje gödsvin enligt samma regler som andra, dock utan viktgräns eller begränsning av antalet.

Smör- och margarinpriserna.

Genom den starka försämringen av penningvärdet och de stora förskjutningar av priserna, som ägt rum, ha både marknadsproblem och rättvisefrågor fått en tillspetsning, som man ännu för ett par år sedan knappast räknade med. Om alla konsumenter kunnat erhålla en höjning av de nominella inkomsterna, motsvarande penningvärdets fall, hade denna skärpning av problemen givetvis icke uppkommit. Så är emellertid inte fallet. Det finns ett stort antal människor, som inte fått kompensation för prisstegringarna. Det är särskilt för deras del, som de höjda livsmedelskostnaderna bli en svår belastning. Tyvärr är utrymmet för ett hänsynstagande härtill inte särskilt stort. Men det är ändå enligt folkpartiets

mening inte riktigt att förbigå denna fråga. Behovet av ett inte alltför dyrt matfett är för ett stort antal människor ett så väsentligt intresse, att vi inte i nuvarande situation anse oss kunna acceptera den höjning av margarinpriset med 30 öre per kg att tillföras en clearingkassa som regeringen genomfört och som innebär en höjd beskattning av denna vara.

Ett mera definitivt ståndpunktstagande till frågan, om man med hänsyn till samtliga inverkanse faktorer kan låta prisspanningen emellan smör och margarin ökas, torde böra anstå tills större erfarenhet vunnits av marknadstendenserna och produktionsutvecklingen. En minskad avsättning av smör är från jordbrukets synpunkt en allvarlig sak. Det är därför möjligt, att en försiktig sänkning av kraftfoderpriserna, som skulle minska produktionskostnaderna och motverka produktionens nedgång, kan visa sig önskvärd inom en ganska nära framtid. Särskilt för det mindre jordbruket, vars reella ekonomiska problem i de flesta fall är att med en given tillgång på arbetskraft och andra produktionsmedel få största möjliga inkomst för familjens behov, är en nedgång i produktionsvolymen ogynnsam. Med hänsyn härtill anse vi att man i nuvarande läge bort undvika prishöjningen på smör. Detta så mycket mera som olägenheterna av en minskad avsättning är särskilt stor under sommaren, då produktionen vanligen är störst och starkt beroende av betestillgången.

Vi anse på anförda grunder att höjningen av priset på margarin med 30 öre att tillföras clearingkassan ej bör äga bestånd och att ej heller prishöjningen på smör bör fortsätta. Vi förorda därför en sänkning av priserna på margarin och smör med 30 öre.

Den här av oss skisserade linjen är mera rättvis och för det stora flertalet jordbrukare mera fördelaktig än regeringens förslag. Den kan genomföras utan att möta några tekniska svårigheter och torde bland de breda lagren av konsumenter skapa större förtroende och förståelse för jordbrukspolitiken än de mindre väl avvägda förslag som propositionen innehåller beträffande gödsvinspremier och arealbidrag. Exakta beräkningar av de föreslagna justeringarnas ekonomiska innebörd kunna av naturliga skäl inte framläggas. De komma enligt vår mening att utan någon ökning av subventionerna rymmas inom den av regeringen uppdragna kostnadsramen.

Med hänvisning till det ovan sagda hemställes,

att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 176 angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område för senare delen av produktionsåret 1951/52 måtte beakta vad i denna motion anförts.

Stockholm den 29 april 1952.

Bertil Ohlin.

Wald. Svensson.

Per A. Johnsson
i Kastanjegården.

Bertil von Friesen.

Ragnhild Sandström.

O. Malmberg,
Skövde.

Sven Wedén.